

COB-focusgroepen tweede kwartaal 2014

Almere

Yolanda Schothorst

Mei 2014

Projectnummer: P5993

Inhoud

1	Inleiding	1
2	Onderzoeksverantwoording	2
2.1	Opzet en uitvoering van het onderzoek	2
2.2	Interpretatie rapportage	3
3	Resultaten	4
3.1	Impressie van de gesprekken	4
3.2	Hoe gaat het met Nederland?	5
3.3	Beantwoording vragen uit het kwantitatieve onderzoek	12
3.4	Risico's en verantwoordelijkheden: omgang met risico's en incidenten	13
3.5	Lessen uit de gesprekken	20
4	Conclusies	22
	Bijlage 1 Uitnodigingsbrief	
	Bijlage 2 Overzicht deelnemers	
	Bijlage 3 Gesprekspuntenlijst	

1 Inleiding

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) voert sinds 2007 het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB) uit. Dit onderzoek heeft tot doel ontwikkelingen in persoonlijke en maatschappelijke zorgen van Nederlanders te volgen en te analyseren. Door middel van kwartaal-enquêtes en verdiepend kwalitatief onderzoek worden ontwikkelingen in perspectieven van burgers gevolgd.

Het kwalitatieve onderzoek werd van 2008 tot en met 2012 elk kwartaal uitgevoerd door de onderzoeksbureaus Veldkamp en Ferro Explore. Sinds 2013 worden er in het *tweede en vierde kwartaal* groeps gesprekken uitgevoerd door Veldkamp en Ruigrok NetPanel.

De algemene onderzoeksvragen voor de groeps gesprekken zijn door het SCP als volgt geformuleerd:

- Wat zijn de maatschappelijke zorgen van Nederlanders?
- Hoe moeten bepaalde onderzoeksresultaten uit het kwantitatieve onderzoek worden geduid en verklaard?

Naast deze telkens terugkerende onderzoeksvragen wordt elk half jaar op basis van actuele maatschappelijke ontwikkelingen een aantal specifieke onderzoeksvragen toegevoegd.

In het tweede kwartaal 2014 heeft Veldkamp twee gesprekken in Almere voor haar rekening genomen. Het volgende thema is aan de orde gesteld:

- Risico's en verantwoordelijkheden: omgang met risico's en incidenten.

Dit rapport beschrijft de onderzoeksresultaten van de twee groeps gesprekken die Veldkamp op 24 april 2014 heeft uitgevoerd in het kader van het COB. Hoofdstuk 2 geeft een verantwoording van de opzet en de uitvoering van het onderzoek. In hoofdstuk 3 wordt allereerst de visie van de deelnemers op de stand van zaken in de Nederlandse samenleving beschreven. Vervolgens gaan we in op de reacties van deelnemers op een aantal vragen uit het kwantitatieve onderzoek. Het thema 'risico's en verantwoordelijkheden: omgang met risico's en incidenten' wordt daarna uitgebreid beschreven. Hoofdstuk 4 vat de belangrijkste bevindingen samen.

2 Onderzoeksverantwoording

2.1 Opzet en uitvoering van het onderzoek

Veldkamp heeft op 24 april 2014 twee groepsgesprekken in Almere gevoerd. In overleg met het SCP is besloten om de groepen in te delen naar opleidingsniveau. Het volgende steekproefdesign is gehanteerd voor de samenstelling van de groepen:

- groep 1: mannen en vrouwen, 20 – 67 jaar, lager- en middelbaar opgeleid (tot en met MBO);
- groep 2: mannen en vrouwen, 20 – 67 jaar, hoger opgeleid (HBO en WO).

De selectie van de deelnemers is uitgevoerd via het panel van ons zusterbedrijf (TNS NIPObase). Uit het panel is een gestratificeerde steekproef getrokken waarbij geselecteerd is op woonplaats en spreiding is aangebracht naar leeftijd, sekse en opleidingsniveau. Een willekeurige selectie van relevante panelleden uit de regio Almere kreeg per e-mail een uitnodiging voor deelname aan het onderzoek (zie bijlage 1). In totaal stuurden we 900 uitnodigingen waarop 54 panelleden positief reageerden. De respons is daarmee 6 procent wat iets lager is dan gebruikelijk voor dit type uitnodigingen. Met inachtneming van de criteria ten aanzien van leeftijd, opleiding en dagelijkse bezigheden is een selectie gemaakt. Per groep is ook een spreiding nagestreefd naar politieke voorkeur. Aangezien we van de lageropgeleiden te weinig aanmeldingen hadden ontvangen, hebben we CG-selecties ingeschakeld om drie deelnemers te werven; het selectiebureau heeft deze deelnemers uit het eigen bestand geworven.

In totaal hebben 15 personen deelgenomen aan de gesprekken: acht personen in de lageropgeleiden groep en zeven personen in de hogeropgeleiden groep. Een overzicht van de achtergrondgegevens van de deelnemers is opgenomen in bijlage 2.

De gesprekken zijn gevoerd aan de hand van een gesprekspuntenlijst die in overleg met het SCP is opgesteld (zie bijlage 3). Beide gesprekken hebben twee uur in beslag genomen.

De groepsgesprekken zijn gevoerd op een onderzoekslocatie in Almere. Onderzoekers van het SCP hebben de gesprekken in een andere ruimte simultaan gevolgd via een gesloten tv-circuit.

2.2 Interpretatie rapportage

Kwalitatief onderzoek stelt ons in staat inzicht te verkrijgen in opvattingen van mensen en de achterliggende verklaringen daarvan. Deze vorm van onderzoek is open en exploratief en gaat uit van wat de deelnemers zelf ter sprake brengen. Bij kwalitatief onderzoek gaat het om het beschrijven van de diversiteit aan opvattingen en niet om de frequentie waarmee bepaalde uitspraken worden gedaan.

De resultaten uit dit kwalitatieve onderzoek zijn niet generaliseerbaar naar zoals zij voorkomen in de samenleving. Wel geven ze een beeld van de opvattingen die leven over de onderscheiden thema's. Opgenomen citaten dienen ter illustratie; de citaten van deelnemers zijn cursief en door dubbele aanhalingstekens aangegeven.

3 Resultaten

3.1 Impressie van de gesprekken

In april 2014 zijn de groepen verdeeld naar opleiding; er is een gesprek met lageropgeleiden gevoerd (t/m MBO) en een gesprek met hogeropgeleiden (HBO+). Verder is per groep gestreefd naar een spreiding over politieke voorkeuren. In de gesprekken kwamen deze verschillen niet sterk naar voren; de PVV-stemmers bijvoorbeeld stelden zich ten aanzien van bepaalde thema's niet wezenlijk anders op.

De stemming in beide groepen was in eerste instantie negatief van aard. De deelnemers spraken van een verharding van de samenleving, waarin respect en saamhorigheid ontbreekt en waarin de onveiligheid toeneemt. Ook de economische crisis en de daarmee gepaarde bezuinigingen droegen bij aan de negatieve visie op de Nederlandse samenleving, dit met name omdat het persoonlijke leven van de deelnemers werd geraakt.

De meeste lageropgeleide respondenten in het eerste gesprek droegen spontaan bij aan de conversatie en waren open in het uiten van hun mening. Sommigen moesten echter worden uitgenodigd door de gespreksleider om een bijdrage te leveren. Echte diepgang tijdens het gesprek ontbrak vaak en de reacties waren vooral persoonlijk getint. Het themadeel over risico's en verantwoordelijkheden bleek in eerste instantie van een hoog abstractieniveau voor deze deelnemers. Het kunnen praten over de voorgelegde casussen zorgde voor meer grip op de zaak en bevorderde de verbeelding van de respondenten waardoor de discussie enigszins werd aangewakkerd.

Ondanks dat de deelnemers aan het tweede gesprek hogeropgeleid waren, verschilde hun bijdrage weinig van de lageropgeleide groep. HBO was de hoogst voltooide opleiding van zes van de zeven hogeropgeleide respondenten. De aangedragen onderwerpen werden met persoonlijke voorbeelden geïllustreerd, maar zaken werden weinig geduid. Dit resulteerde in een discussie met wat minder diepgang dan gebruikelijk en ook hier zorgde het themadeel voor een weinig enthousiaste deelname en een soms verkeerde interpretatie. De gespreksleider was genoodzaakt om tijdens het themadeel het gesprek bij te sturen, omdat een paar deelnemers herhaaldelijk afweken van het werkelijke onderwerp.

3.2 Hoe gaat het met Nederland?

Gaat het in Nederland de goede of de verkeerde kant uit?

De deelnemers is gevraagd te kiezen uit een witte en een grijze kaart om uit te drukken of het in het algemeen de goede kant (= wit) respectievelijk de slechte kant (= grijs) op gaat met de Nederlandse samenleving.

Lageropgeleiden

De lageropgeleiden zijn unaniem van mening dat het niet de goede kant uitgaat met de Nederlandse samenleving, alle acht deelnemers kiezen zonder aarzelen de grijze kaart. De reden voor deze stellingname is vooral gelegen in de manier waarop mensen met elkaar omgaan en waarop er met mensen wordt omgegaan. Het lijkt de meeste deelnemers allemaal te overkomen, zonder dat ze daar zelf invloed op uit kunnen oefenen.

De eerste reactie luidt als volgt:

“De samenleving verhardt, de politiek helpt ook niet mee, er worden dingen geroepen en het gaat allemaal zijn eigen leven leiden. We gaan naar de wij-zij cultuur. Wij eigen volk en zij mensen met een andere kleur of opvatting.”

De toelichting van deze eerste deelnemer roept veel gelijklopende reacties op, het is duidelijk een ontwikkeling die de deelnemers een doorn in het oog is. Want er is volgens de meeste deelnemers sprake van verharding en egoïsme, zowel in de sociale sfeer, op het werk als in de politiek. De deelnemers lijken het gevoel dat hebben dat iedereen steeds meer van eigenbelang uitgaat. Dit alles leidt er toe dat er geen respect meer voor elkaar is, dat mensen niet meer voor elkaar klaarstaan, en dat de menselijke maat een beetje uit het oog verloren raakt te gaan. In de eigen woorden van een aantal deelnemers:

“Ik ben het met je eens, iedereen is egoïstisch bezig, we staan niet meer klaar voor elkaar, heb het idee doordat dat ook komt doordat de kerk niet meer zo'n grote invloed heeft, weinig vrijwilligers.”

“Vind ik ook, er is geen orde en regelmaat meer, iedereen doet wat hij wil, vernielingen die aangebracht worden, wordt steeds erger.”

“De mensen zijn van God los.”

“Het ligt ook aan de opvoeding van de kinderen, vandaag nog, iemand zegt nog tegen een oudere vrouw ‘boeiend’, ik had dat niet in mijn hoofd moeten halen!”

Ook op de werkvloer komt men deze individualistische benadering tegen. Men ziet banen verloren gaan als gevolg van automatisering, men constateert dat er steeds minder tijd voor elkaar is en dat je meer dan vroeger op jezelf wordt teruggeworpen. De werkende deelnemers aan het woord:

“Jammer dat veel dingen worden geautomatiseerd, alles moet zo snel mogelijk! Kijk naar de supermarkt, ik ben een babbelaar, maar ook op werk! Hoeveel mensen raken hun baan niet kwijt doordat alles geautomatiseerd wordt?”

“Ik ben een jaar met pensioen geweest tot ik terug gevraagd werd, alles inderdaad geautomatiseerd, de teamleider staat er nu niet zelf meer, nee je moet nu alles scannen en van een bord halen.”

“Er is geen contact meer.”

“Alles moet zo snel en goedkoop mogelijk.”

“Ik loop stage in de zorg, merk dat ik op een eilandje gezet word. Ik krijg geen leiding meer als ik dingen fout doe. Mijn stagebegeleider weet ook niet alles. Mensen die langer in het vak zitten kunnen ervaringen delen, dat mis ik wel erg in de zorg, maar ook overal.”

Meerdere deelnemers, jong en oud, geven aan dat er geen respect meer is voor elkaar; zij wijten dit deels aan de opvoeding:

“Ik ben vrijwilliger op school, ben daar 20 uur actief, ze hebben inderdaad geen respect meer, ze hebben een grote bek en dan komen die ouders er ook nog overheen. Nou ik zit daar voor mijn vrije tijd, 20 jaar geleden toen ik daar zat was 60-70% blank, mijn kind is nu de enige blanke, en hij wordt weggetreiterd. Heb niks tegen buitenlanders, maar ze worden op elkaar ge-goooid.”

“Ik zie nu zelf dat de jeugd van tegenwoordig al anders is dan toen ik 16 was. Als ik zie wat er binnenkomt qua jeugd! Want ik geef ook training aan een groep van 13-14. Zo'n verschil! Qua taalgebruik, er is geen respect meer voor ouderen.”

Een werkloze deelnemer die zich tot nu toe niet in de discussie heeft gemengd, vindt het ook zorgelijk dat werkgevers zich niet meer sociaal opstellen. Hij vertelt: *“Ik vind eigenlijk dat werkgevers erg kieskeurig zijn op nieuw personeel. Veel horeca bedrijven betalen dermate slecht dat je je rekeningen niet kunt betalen als je fulltime werkt. Mijn vader moet ook vrezen voor zijn baan, en dan krijgt hij een naklap dat hij door moet werken, en ik word er ook uitgeknikkerd terwijl ik jong ben en kan werken!”*

Gevraagd naar andere argumenten voor hun overtuiging dat het de verkeerde kant opgaat met de Nederlandse samenleving, worden financiële zorgen naar voren gebracht. De deelnemers signaleren een kleinere bestedingsruimte omdat allerlei zaken buiten hun invloedssfeer duurder zijn geworden. De gedachtewisseling van drie van de zeven deelnemers ziet er als volgt uit:

Deelnemer 8: “De bezuinigingen, werkloosheid, het gaat helemaal de verkeerde kant op, kinderopvang, mensen kunnen het niet betalen, verzorgingsstaat valt weg, er zijn veel aspecten.”

Deelnemer 1: “Mensen komen steeds meer in de schulden, alles wordt duurder, je kunt niet zomaar avondje weg. Mijn huur gaat omhoog vanwege ons salaris, maar ze zien niet wat er uit gaat, dat vind ik wel heel jammer.”

Deelnemer 4: “Wij komen niet eens in aanmerking voor een huurhuis.”

Deelnemer 1: “Ik ook niet meer, ik ben 120 euro in 5 jaar omhoog gegaan.”

Deelnemer 4: “En als dat nou het enige zou zijn.”

Deelnemer 8: “Ik kom niet in aanmerking voor WoningNet, daar verdien ik te veel voor, maar vrije sector kan niet omdat ik een schuld heb van een vorig koophuis en daardoor kan ik ook niet kopen, en niemand kan wat doen. Je valt zo op straat, schandalig.”

De financiële problemen haalt een deel van de mensen zichzelf op de hals, zo is de overtuiging van de lageropgeleide deelnemers. Aan de andere kant ziet een deelnemer ook dat mensen in het verleden erg zijn aangespoord om te lenen, met alle gevolgen van dien:

“Als we teruggaan in het verleden is er gestuurd op lenen lenen lenen, dat is helemaal ontspoord, er zitten zoveel mensen nu diep in de problemen door het beleid dat toegejuicht werd, je moet het wel hebben voor je het uitgeeft.”

Andere deelnemers voegen daar aan toe dat de jeugd van tegenwoordig niet meer heeft geleerd om goed met geld om te gaan maar alles à la minuut wil hebben. De discussie komt daarmee weer terug op de gevolgen van de huidige manier van opvoeden:

Deelnemer 4: "Dat is ook mentaliteit, dat leer je tegenwoordig niet meer."

Deelnemer 7: "Dat is wéér die opvoeding, mijn dochter werkt bij de Jumbo in haar vrije tijd, ik heb haar geleerd dat ze geld opzij moet leggen als ze op vakantie wil. Nu heeft ze daar een kick in. <> En uitgaan, wat kost dat allemaal wel niet ieder weekend, kleding, zo'n telefoon! Dan denk ik... als jij nu dit abonnement neemt dan is dat in 2 jaar 1200 euro!"

Deelnemer 3: "Dat zijn keuzes hè?"

Deelnemer 7: "Ja, maar anders tel je niet mee."

Sommige deelnemers vinden dat een deel van de kinderen tegenwoordig te veel op een voetstuk wordt geplaatst; ze krijgen alles wat ze willen en de ouders stellen daar geen restricties aan. Ze geven aan dat ze daar zelf niet aan mee doen: *"Wij hebben het ook best goed, maar daar laat ik mijn kinderen niet van meegenieten. Morgen ga ik met mijn zoontje van 3 op de rommelmarkt staan, geld komt niet uit de automaat. Hij moet vlaggetjes tekenen voor 20 cent, hij moet ook werken voor zijn geld, het komt niet aanwaaien."*

De meeste deelnemers in deze groep komen met voorbeelden van de verharding van de samenleving; vaak zijn dit situaties die men zelf heeft meegemaakt of die in hun directe omgeving zijn gebeurd:

"Bij mij in de straat is een ruit ingegooid, auto in de fik, snoepwinkeltje afgebrand, bij ons zie je het ook echt, ik praat uit eigen ervaring."

"Ik ben twee maanden geleden geslagen door een meisje op het station bij het in- en uitstappen van de trein, sloeg nergens op. Meteen handtas in mijn gezicht, dat wilde gaan slaan en doen, gelukkig kwamen er twee NS mensen aan, maar je kan dus niks meer zeggen blijkbaar."

"Mijn oma is letterlijk thuis overvallen, alles meegenomen."

In de verhalen wordt vaak gewezen naar bepaalde niet-Nederlandse bevolkingsgroepen:

Deelnemer 5: "Toevallig was ik uit hier, twee jaar geleden, was heel relaxed met vrienden, en uit het niets gaf iemand een klap, ik dacht wat is dit, waarom sla je mij? Toen ging hij in zijn eigen taal lopen schreeuwen, en wilde weer uithalen! Ik merk dat ik me niet veilig voel bij uitgaan hier in Almere. Je hoort op de media dat er weer mensen zijn overvallen of neergestoken, ik kom hier voor de gezelligheid, maar kan ik mijn telefoon wel uit mijn broekzak halen? In de club is alles dicht op elkaar, ik ben echt alert, sta constant met mijn handen bij mijn zakken. Die mensen zijn zo slim en snel! Ik merk als ik naar mezelf kijk, ik voel me prettiger met Nederlanders dan in andere culturen."

Deelnemer 8: "Sinds de invloeden van buitenaf komt de criminaliteit wel op een ander level."

Deelnemer 7: "Ik heb zoiets van waar is de politie? Zoveel ervaring mee, een jaar geleden zijn bij ons twee stenen door de ruiten gegooid 's morgens om vijf uur, hadden ze geen tijd om langs te komen of zo. Ja, wil je dan aangifte doen? Ja, zij bepalen dan wat ze vervolgens doen, er wordt geen rekening met de mensen gehouden. Wij zijn met de dood bedreigd, mijn dochter ook. Een vriendin haar zoon is bedreigd door jongen van Marokkaanse afkomst... die vader pakte die jongen en die vader was fout! Nou een minuut later stond de politie er hoor, de politie komt dus alleen als er daadwerkelijk wat gebeurt."

Deelnemer 1: "Bij ons is een jochie van 11 in elkaar geslagen door meerdere multiculti jongens van 8-12 en de politie kan daar niets mee, want ze zijn te jong om naar Halt te sturen en die ouders zeggen tsja het zijn kinderen."

De deelnemers zijn van mening dat deze veranderingen in de samenleving al enige tijd aan de gang zijn, er is geen sprake van een duidelijk ijkpunt maar van een langzaam proces. Doorgepraat brengt een Marokkaans-Nederlandse deelnemer naar voren dat het mede te maken heeft gehad met de komst van andere culturen naar Nederland die zich vooral in het verleden anders opstelden, maar dat ze weet uit eigen ervaring dat de jongere generatie zaken wel anders aanpakt. Een deelnemer vindt echter dat de verschillen in de media worden aangedikt en dat mensen eerst maar eens naar zichzelf moeten kijken voordat ze naar anderen wijzen.

Hogeropgeleiden

In de groep hogeropgeleiden kiezen vijf deelnemers een grijze kaart en twee deelnemers een witte kaart. In deze groep worden uiteenlopende redenen voor de negatieve overtuiging genoemd: de verharding van de maatschappij, de achteruitgang van de zorg, de stijgende werkloosheid, het langer moeten werken, het gebrek aan balans tussen werk en privéleven, de opstelling van de jeugd. Vaak worden er meerdere redenen in een adem genoemd. De deelnemers komen wat meer dan in de lageropgeleide groep met eigen meningen, sluiten zich niet simpelweg bij de woorden van hun voorganger aan. Uit veel verhalen blijkt dat sterk persoonlijke getinte zorgen een rol te spelen. In de eigen woorden van de deelnemers:

"De verharding van de maatschappij, de steeds grotere kloof die je ziet ontstaan, ook op cultureel vlak. Tussen arm en rijk maar ook opleidingsniveau."

"Ik vind de zorg, het is een achteruitgang van de zorg. De werkloosheid stijgt heel erg, we kruipen wel weer wat omhoog maar de invloed van de EU is te groot. Ze willen knabbelen aan ons pensioenstelsel.. Ik zie niet veel positieve dingen."

"Als ik denk dat ik 31 jaar ben en ik moet tot 67 jaar ... ik vind mijn werk leuk maar ik heb geen keuze... mijn 38-urige baan met één dag ouderschapsverlof, maar ik moet wel hetzelfde werk blijven doen in minder uren. Je hebt twee uurtjes met je kind en die gaat dan naar bed, maar je hebt wel vaste lasten, dat is wel de tendens nu, ik zit nog in een redelijk rustige sector."

"Ja, en de EU, en je mag nu nog maar minder dan 100% voor je huis lenen, hoe ver willen ze gaan?"

"Alleen al... ik zit dagelijks drie uur in de bus naar Amstelveen. Het gebrek aan respect, je staat bij een bushalte te wachten, de mensen kijken niet op of om, stuiteren met koptelefoon dwars door je heen, niemand interesseert het iets. Gebrek aan respect in de bussen, iedereen mag meegenieten van telefoongesprekken over poepluiers en incontinentie."

In het verlengde van de laatste reactie komen ook enkele andere deelnemers met voorbeelden van onbeschoft gedrag in de publieke ruimte:

"Wij moeten wel eens met een buggy een bus in, dat is geen lol, mensen duwen zich langs een kind van een jaar, ik herken dat."

"Of dat mensen met zulke tassen op stoel, als je vraagt of je daar mag zitten kijken ze je ook aan..... het is geen bagage plaats."

De deelnemers baseren zich verder op ontwikkelingen die zij zorgelijk vinden. Zoals de participatiesamenleving. Maar waar haal je de vrijwilligers die daarvoor nodig zijn vandaan? Er ontspint de volgende discussie:

Deelnemer 4: "Het is wat je om je heen ziet, zoals de maatschappij in elkaar zit, we moeten naar participerende maatschappij, er wordt veel bij vrijwilligers gelegd, waar haal je die vandaan? Mensen met fulltime baan? Ga je het opleggen aan mensen met uitkering?"

Deelnemer 1: "Er zijn 700.000 werklozen."

Deelnemer 4: "Ja en mensen moeten werken tot 67, maar jongeren komen niet aan de bak!"

Deelnemer 7: "Ik vind niet dat het één met het ander te maken heeft. 67 ben ik het wel mee eens, ook al ben ik er zelf eerder uitgestapt, maar als je het vergelijkt met toen de AOW werd ingevoerd werden mensen amper 60, maar die leeftijd wordt gewoon langer, baby's die nu geboren worden kunnen 135 worden, moet er niet aan denken... maar die leeftijd van 67 is gekozen door de politiek om mensen die leven langer, beginnen later te werken."

Degenen die positief tegen de ontwikkeling van de samenleving aan kijken, zeggen desgevraagd de verhalen van de negatieve mensen wel te herkennen:

Deelnemer 8: "Ik herken het wel, de verharding en intolerantie, maar staat niet los van andere dingen. Het is de prijs die je betaalt voor vrijheid van meningsuiting. Mensen worden individualistischer, assertief en agressief zelfs soms. Er is iets aan vooraf gegaan! We hebben het laten gebeuren, het is ontstaan, wat er gebeurt in de maatschappij en gezondheidszorg. De verzorgingsstaat bestaat niet meer, mijn vader is hier naartoe gekomen als gastarbeider, dat was zaligmakend en prima, nu is de wereld zo veranderd, je kunt niet meer met de verzorgingsstaat uit de voeten, iedereen werkt voor zijn eigen hachje. We hebben er zelf voor gekozen."

Deelnemer 2: "Herkenbaar, ik ben zelf een tolerant persoon, houd niet van kritiek, maar ben geen paard met oogkleppen, ik zie alles. Vanwege mijn achtergrond en oorspronkelijkheid ben ik in staat te vergelijken met mijn moederland. Dat is een groot verschil, in eerste instantie is Nederland het paradijs. Maar veranderingen zie ik, dat is de prijs voor alle goeie dingen. Je kan niet geïsoleerd blijven als land als er overal ellende is, vanwege mijn vrijwilligerswerk weet ik ook dat er zoveel mensen met eigen normen en waarden komen, die willen onze normen en waarden niet accepteren, dat is een probleem, maar als je de deur open doet moet je die mensen ook accepteren."

Deze beide deelnemers zijn allochtoon en trekken een vergelijking met de situatie in hun land van herkomst en dan valt de vergelijking toch positief uit ten voordele van Nederland.

Twee deelnemers die in eerste instantie vinden dat we de verkeerde kant op gaan reageren als volgt op hun positieve houding:

Deelnemer 1: "Ik heb lang getwijfeld, ook gedeeltelijk door wat ze vertellen, ik reis veel. We hebben het ook niet slecht, maar als ik paar weken die hufteigheid om me heen heb... met dat vuurwerk op een voetbalveld!"

Deelnemer 3: "Voor mij is het ook de onduidelijkheid over studiefinanciering, de eisen die aan studenten worden gesteld, studeren wordt gezien als dat je zelf investeert, dat het een luxe is, ook vanuit de regering zelf. Culturele dingen worden gezien als hobby's, er is minder begrip voor, doe maar gek dan doe je al gek genoeg, er is minder begrip voor dit soort dingen. Het niveau gaat omlaag, ook de harde uitspraken vind ik schokkend."

De economie en de economische crisis

Over de invloed van de economische crisis op de stemming in de samenleving, zijn de meningen verdeeld. De lageropgeleiden noemen direct zaken die volgens hen niet goed geregeld zijn. Zoals de vervanging van de gulden door de euro, te grote bezuinigingen en de ondersteuning van landen zoals Griekenland. Maar zij wijzen er ook dat het in hun ogen onbegrijpelijk is dat mensen werkloos zijn terwijl ze in de kassen geen personeel kunnen krijgen. In hun woorden: *“Veel mensen zijn bewust werkloos.”*

“Ik ken iemand die zei, ik heb het nog nooit zo goed gehad, toen hij in de WW zat.”

“Ik had ook zo’n vriendin, die moest 12 uur per week werken, was ze niet klaar voor! Ik zou ook wel willen werken, ik ben afgekeurd.”

In het gesprek met de hogeropgeleiden is het gevoel dat er zeker wel iets aan de hand is, maar dat het economisch tij aan het keren is, het gaat voorzichtig beter. Ook vinden zij dat mensen verwend zijn geraakt en zich niet altijd lijken te realiseren hoe goed we het tegenwoordig hebben. Terwijl zij zich wel kunnen herinneren dat het vroeger anders (lees: minder) was. Het gesprek in deze groep verloopt als volgt:

Deelnemer 6: “Helemaal niet zo slecht! We hebben een bepaalde levensstandaard. We moeten in elke kamer een tv, maar vroeger waste je met plezier met de hand af en was dat een sociaal moment. Nu bestaat het allemaal uit luxegoederen. Wij hebben een appartement met twee slaapkamers en nu de zolder erbij getrokken. Ik dacht eerst: we moeten verhuizen, baby op komst. Maar moest dat? Nee, we hebben alleen minder ruimte. Wat stel ik me nou aan? Economisch gaat het niet slecht.”

Deelnemer 1: “Ik denk dat wij elkaar veel aanpraten. Als ik zie hoe het gaat, vorig jaar ging het slecht, nu zie je stijgende lijn. Mensen kopen nieuwe tv’s en mobiels.”

Deelnemer 4: “Het gaat wel beter op dit moment, we hadden er eerder uit kunnen komen als de regering niet zulke strenge bezuinigingsmaatregelen toe had gepast maar de consument meer bestedingsruimte had gegeven, de politiek en regering heeft daar een ernstige fout in gemaakt denk ik, hebben kapot bezuinigd denk ik.”

Deelnemer 7: “We hebben gewoon op een golf van welvaart geleefd, die ballon is lek geprikt en we zijn naar beneden gedonderd. Als ik kijk naar mijn kinderen, wat die allemaal doen en wat ik toen deed, jemig. En die hebben nog mopper momenten!”

Deelnemer 6: “Hoe meer je hebt hoe meer je moppert.”

Deelnemer 4: “Ik sliep met drie broers op één kamer, juist daarom waardeer ik wat ik nu heb heel erg, nu hebben alle kinderen hun eigen kamer. De jeugd van tegenwoordig is met welvaart opgegroeid, die kunnen niet terug schakelen.”

Het kabinet

Het optreden van het kabinet wordt gekenschetst als ‘veel beloftes maar weinig daden’. Een lageropgeleide deelnemer wijt dit aan de samenstelling en de aard van het kabinet: *“Ze doen het naar mijn overtuiging redelijk goed, maar het is een minderheidskabinet, het is een poppenkast, maar wat ze er uitslepen, beter iets dan niets.”* Meerdere deelnemers vinden dat er te veel vanuit eigen belangen wordt gedacht en dat het erg lastig is om het iedereen naar de zin te maken. We horen termen vallen als ‘geharrewar’, ‘compromissen’. Een hogeropgeleide deelnemer vat het als volgt samen: *“Ze hadden nooit aan deze constructie moeten beginnen. Je dondert*

wat bij elkaar, die pakt dit en die dat, iedereen is bezig met eigen belangen en namen en mensen. Bepaalde zaken. Jongen, jongen. Jij krijgt dit en jij dat, als iedereen maar tevreden is maar het leidt tot niks. Bij voorbaat was dat minderheidskabinet al niet te hanteren.”

Wat doet het kabinet goed? De deelnemers kunnen weinig concrete zaken noemen die het kabinet in hun ogen goed doet. Ze blijven steken in:

- ze proberen de economie gezond te maken
- veel promotie voor sport

Wat doet het kabinet verkeerd? De lijst met kritiek is wat groter:

- ze kijken onvoldoende naar de mensen
- onnodig straaljagers bestellen
- begeleiding voor werklozen
- bezuinigen op de zorg
- bedrijven meer belasting laten betalen zodat ze uit Nederland vertrekken
- te veel geld naar Griekenland
- te veel akkoorden
- ze drukken dingen door
- het onderwijsbeleid
- de bezuinigingen in het algemeen

De overval in de juwelierszaak Deurne

De meeste deelnemers vinden het terecht dat je je zelf verdedigt als je wordt aangevallen, want de gevolgen daarvan hebben veel invloed op het leven van mensen. Er is daarom veel begrip voor het optreden van de juweliersvrouw in Deurne, ook nu dat de dood van twee overvallers toch gevolg heeft gehad. In de groep lageropgeleiden verloopt de discussie als volgt:

Deelnemer 1: “Ik kan er niet om rouwen, ik zou ook mijn gezin beschermen.”

Deelnemer 4: “Terecht.”

Deelnemer 8: “Mensen hoeven niet doodgeschoten te worden, neerschieten kan ook, je bent in een situatie...”

Deelnemer 3: “Het was noodweer, ze heeft door de deur geschoten.”

Deelnemer 1: “Ze heeft ook haar eigen man neergeschoten.”

In de groep hogeropgeleiden spreekt men er als volgt over:

Deelnemer 4: “Voorheen was het zo dat als er een inbreker komt en je hem op zijn hoofd slaat met een paraplu, dan was jij de dader, dat is geen goede ontwikkeling denk ik. Je mag geen eigen rechter spelen maar je mag ook niks doen, dat is ook omgekeerde wereld.”

Deelnemer 1: “Je hebt het risico om doodgeschoten te worden.”

Deelnemer 4: “Ja risico van het vak, als jij met pistool binnen komt ... het is noodweer.”

Deelnemer 1: “Vind ik ook, jij kiest er toch voor iemand te overvallen.”

Deelnemer 8: “Ze hebben er niks te zoeken, de vrouw is opgekomen voor haar eigendommen, inherent aan de situatie.”

Men schaart het handelen van de juweliersvrouw over het algemeen onder de noemer ‘noodweer’. Het is rechtvaardig en begrijpelijk dat je je zelf verdedigt, *“je moet slaan voordat je zelf de*

pineut bent” en heeft men er weinig begrip voor dat iemand die dat eventueel doet wordt vervolgd. Want men vindt het onterecht dat iemand die zichzelf verdedigt van slachtoffer tot dader wordt gemaakt. Slechts een enkele deelnemer vindt dat je het recht niet in eigen hand mag nemen en dat het doden van overvallers te ver gaat. *“Ik vind het discutabel, het recht om iemand van zijn leven te beroven.”* Andere deelnemers lijken zich meer af te vragen of het niet voor jezelf gevaarlijk kan zijn als je je verdedigt. De meeste deelnemers sluiten zich aan bij Teeven, die heeft gezegd dat dit het risico van het vak is.

Maar verdedigen hoeft niet altijd met behulp van een (illegaal) wapen, er kunnen ook andere minder gevaarlijke wapens worden ingezet. Zoals pepperspray of een hockeystick. Voor het niet meer strafbaar stellen van illegaal wapenbezit zijn de meeste deelnemers niet, dat gaat te ver en zal ook leiden tot een ongewenste escalatie van geweld.

3.3 Beantwoording vragen uit het kwantitatieve onderzoek

Vervolgens is aandacht besteed aan twee stellingen afkomstig uit het kwantitatieve onderzoek. Doelstelling hiervan is om meer inzicht te verkrijgen in de wijze waarop men de stellingen opvat. Respondenten hebben allereerst de vragen individueel beantwoord en zijn er vervolgens met elkaar over in gesprek gegaan. Het gaat om de stellingen:

- de vrijheid van meningsuiting moet krachtiger worden beschermd in ons land;
- de vrijheid van meningsuiting mag niet zover gaan dat mensen worden gekwetst.

De beantwoording van de eerste stelling is als volgt:

Stelling 1: De vrijheid van meningsuiting moet krachtiger worden beschermd in ons land

	Zeer on-eens	Oneens	Neutraal	Eens	Zeer eens	Ik weet het niet
Lageropgeleiden	-	2	2	3	1	-
Hogeropgeleiden	-	1	5	1	-	-

De meningen over deze stelling zijn verdeeld. Drie van de 15 respondenten zijn het er mee oneens, vijf zijn het er mee eens en bijna de helft neemt een neutrale positie in. Uit de reacties van de deelnemers kunnen we opmaken dat niet iedereen de stelling hetzelfde opvat. Soms is men het met de stelling eens omdat men het terecht vindt dat je in Nederland alles kunt zeggen. Maar of men dan echt vindt dat de vrijheid er op dit moment onvoldoende is of dat men zich zorgen maakt dat dit ingeperkt gaat worden, wordt niet duidelijk. Soms is men het met de stelling niet eens omdat men vindt dat de vrijheid van meningsuiting te ver doorgeschoten lijkt te zijn. *“Ik denk dat we al over de grens gaan, het wordt steeds populistischer, mensen schreeuwen maar wat. Mensen roepen op om die juweliersvrouw een lintje te geven zonder te weten*

wat er is gebeurd.” Een belangrijk deel van de deelnemers vindt echter dat de vrijheid van meningsuiting al voldoende is beschermd en dat extra bescherming niet nodig is. *“Het is al goed beschermd, als ik zie wat Wilders laatst geroepen heeft. Mensen hebben een proces verbaal laten opstellen, maar hij mag dat gewoon zeggen volgens mij; dus het is voldoende beschermd.”* De meeste deelnemers vinden dat de oproep van Wilders (red.: willen jullie minder Marokkanen?) valt onder de vrijheid van meningsuiting. *“Iedereen moet kunnen zeggen wat hij wil.”*

De beantwoording van de tweede stelling is als volgt:

Stelling 2: De vrijheid van meningsuiting mag niet zover gaan dat mensen worden gekwetst

	Zeer oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Zeer eens	Ik weet het niet
Laagopgeleiden	-	1	-	3	4	-
Hoogopgeleiden	-	-	2	2	3	-

Met deze stelling is het overgrote deel van de deelnemers het eens: vrijheid van meningsuiting mag niet overgaan in het kwetsen van mensen. En onder het mom van vrijheid van meningsuiting gebeurt dat de laatste tijd steeds vaker. Terwijl het volgens twee hogeropgeleide deelnemers toch vooral een kwestie van normen en waarden is, *“je gaat niet grenzeloos over anderen's gevoelens heen”*. Maar het is wel lastig te bepalen wanneer uitspraken kwetsend zijn. De recente uitspraken van Wilders schieten mensen vooral in het verkeerde keelgat omdat ze aanzetten tot haat en verdeeldheid, niet zozeer omdat ze kwetsend zijn. Ook in de groep lageropgeleiden vinden veel mensen het niet terecht dat Wilders zich zo richt op een bevolkingsgroep en daarmee een negatief beeld schetst. Want ondanks de eigen negatieve ervaringen met allochtonen vinden zij dat je niet iedereen over een kam kunt scheren. De hogeropgeleiden vinden unaniem dat Wilders hiermee ver een grens heeft overschreden, dit is volgens hen op geen enkele manier goed te praten. Maar het lastig om aan te geven hoe er op deze uitspraken gereageerd zou moeten worden. Want door te reageren komt er meer nadruk op te liggen en daarmee speel je Wilders juist in de kaart.

3.4 Risico's en verantwoordelijkheden: omgang met risico's en incidenten

Ter introductie van het verdiepende thema is de volgende uitleg aan de deelnemers gegeven: We willen wat verder met u ingaan op veiligheidsrisico's en hoe we daar in Nederland mee omgaan. Onder veiligheidsrisico's verstaan we het risico op gebeurtenissen die tot lichamelijke en materiële schade kunnen leiden. Het gaat niet om de gevolgen van criminaliteit. Maar bijvoorbeeld om een dijkdoorbraak. Of om besmet voedsel.

Kennis over en houding ten opzichte van risico's

De deelnemers is na de algemene introductie van het onderwerp als eerste gevraagd veiligheidsrisico's te noemen die zij in hun leven lopen. Ze komen met de volgende zaken:

Veiligheidsrisico's

Lageropgeleiden	Hogeropgeleiden
Aangereden worden	Dijkdoorbraak
Besmetting van ziektes door voeding	Verkeersongeval
Gebombardeerd worden	Verbale en non-verbale agressie op school, wapens
Aanslag	Geweld van patiënten tegenover personeel
Chemische aanval, kernreactor	Milieu en klimaat
Dijkdoorbraak	Oorlogsdreiging met Rusland en Oekraïne
Rassenoerlog	Gevaarlijk gedrag van buurtbewoners
Vliegtuigen neerstorten	Inbraken
Stijging zeespiegel	Verkeersongevallen door huftegrigheid
Economische risico's	
Trein/tram/bus/metro/pont ongeluk	

Erg veel voorbeelden kunnen de deelnemers niet noemen. De lageropgeleiden noemen vooral veiligheidsrisico's die buiten hun persoonlijke invloedssfeer liggen. De hogeropgeleiden brengen ook een aantal veiligheidsrisico's naar voren die meer individueel zijn, zoals agressie op school, geweld van patiënten en gevaarlijk gedrag van buurtbewoners. De meeste genoemde veiligheidsrisico's hebben te maken met lichamelijke schade en men denkt weinig aan situaties waar men zelf voor kiest.

De lageropgeleide deelnemers lijken niet echt wakker te liggen van de gesignaleerde veiligheidsrisico's en men houdt er in het dagelijks leven weinig rekening mee. Want de genoemde zaken hebben vaak ook te maken met gebeurtenissen in de toekomst waar men geen invloed op heeft en daar wil men niet te lang bij stilstaan. Een deel uit de discussie in de groep lageropgeleiden:

Deelnemer 4: "Als je er geen invloed op hebt maak ik me ook geen zorgen, mensen zijn er dagelijks mee bezig, ik leef en ik ben niet bang voor de dood. Als ik morgen dood ga, moet ik dan anders gaan leven?"

Interviewer: En de anderen?

Deelnemer 2: "Als je over alles na gaat denken heb je geen leven."

Deelnemer 6: "Dan zit je thuis."

Deelnemer 3: "In de kelder haha."

Deelnemer 7: "Je kunt constant bang zijn, maar je kunt ook van de trap vallen en je nek breken."

De hogeropgeleiden geven bij deze vraag aan hoe ze bepaalde risico's in de persoonlijke sfeer proberen te vermijden ("Ik ben bewust bezig met wat ik zeg en hoe.") en hoe ze verantwoord met voedsel omgaan ("Ik ben wel op de biologische kip overgestapt, maar die knop is wel pas

omgegaan toen we dat kleintje kregen. Ook kopen we minder dingen met e-nummers.”). Maar we krijgen een minder goed beeld van hoe zij tegen risico’s in het algemeen aankijken. Dit komt mede omdat een deelnemer het bouwen van een eigen huis in deze tijden ook als risico naar voren brengt. Met andere woorden: het begrip veiligheidsrisico wordt niet door iedereen correct ingevuld, zelfs niet na de uitleg van de interviewer.

Overheidsbeleid en veiligheidsrisico’s

De meeste deelnemers lijken geen uitgesproken mening te hebben over de manier waarop de overheid met veiligheidsrisico’s omgaat. Waar de ene deelnemer vindt dat de overheid er te gemakkelijk mee om gaat, neemt de andere deelnemer aan dat er meer achter de schermen gebeurt dan wij weten. Men baseert de mening vooral op zaken die in de media spelen. Zo denkt een lageropgeleide deelnemer dat de recente bezuinigingen op de keuringsdiensten gevaar kunnen opleveren voor de volksgezondheid. Een andere lageropgeleide is onder de indruk van alle veiligheidsmaatregelen bij de conferentie in Den Haag en dat draagt bij aan zijn veiligheidsgevoel en oordeel over de overheid. Weer een ander denkt dat je altijd risico’s zult lopen en verwacht van de overheid hooguit maatregelen om de risico’s te beperken. In de hogeropgeleide groep gaat men bij deze vraag in op de fraude met keurmerken, met vleescertificaten en op fraude met toeslagen en uitkeringen door Bulgaren en asielzoekers. Men maakt zich blijkbaar meer zorgen over misbruik in de samenleving dan over veiligheidsrisico’s. In deze groep wordt verder naar voren gebracht dat de overheid soms ook doorschiet in zijn drang naar bescherming. Bijvoorbeeld bij de Mexicaanse griep heeft de overheid te veel vaccins gekocht.

Over het algemeen vinden de lageropgeleide deelnemers dat de overheid uit moet gaan van het motto ‘voorkomen is beter dan genezen’. Dat betekent dat de overheid moet voorlichten over mogelijke risico’s, op tijd moet ingrijpen, voldoende geld moet vrijmaken om incidenten te voorkomen. De discussie in deze groep ziet er als volgt uit:

Deelnemer 5: “Ik wil meer info over dingen, je ziet dat veel kernreactoren dicht gaan, worden we goed over geïnformeerd, dan valt er een risico weg, minder luchtvervuiling. Rassenoorlog, de overheid kan daar geen zich op hebben denk ik.”

Deelnemer 2: “Op tijd ingrijpen.”

Deelnemer 4: “Voorlichten.”

Deelnemer 7: “Geld investeren, kijk maar naar Engeland, daar hebben ze dat niet gedaan. Wij wel in Zeeland, dat wordt wel goed georganiseerd.”

Interviewer: Moet de overheid zich richten op preventie? Of gebeuren dingen nou eenmaal dus dan beter richten op vergoeding?

Deelnemer 5: “Als je dingen kunt voorkomen moet dat.”

Deelnemer 4: “Ik wil het allebei!”

Deelnemer 7: “Lastig, als je kijkt naar Groningen, dan heb je nu die schaliegas dingen, waarom mag dat dan niet? We willen allemaal een lampje aan. Ik weet de gevolgen van schaliegas niet, maar wel van gas winnen.”

De lageropgeleiden vinden het lastig om een keuze te maken in preventie vooraf of schadevergoeding achteraf. En mag je als overheid regels stellen aan het gedrag van mensen? Waar de één vindt dat mensen bijvoorbeeld zelf mogen bepalen waar ze willen wonen, vindt de ander dat je als overheid mensen wel mensen tegen zichzelf in bescherming mag nemen. Want regels

zijn goed, maar mogen niet strijdig zijn met de vrije keuze van mensen. Schadevergoeding is vooral nodig als mensen vroeger keuzes hebben gemaakt die door de werkelijkheid zijn ingehaald. Zoals bijvoorbeeld voor mensen die in het gaswinningsgebied in het noorden wonen. *“Als je daar 30 jaar geleden een huis hebt gekocht, dan moet er toch wel een oplossing worden gezocht.” “Niemand had dit toen kunnen weten, maar als je er nu naar toe verhuist dan weet je het wel.”*

De groep hogeropgeleiden gaat ook nu weer vooral in op het voorkomen van schade als gevolg van misbruik van regels en toeslagen.

Het idee dat de overheid te snel met nieuwe regels komt als zich een incident heeft voorgedaan, vindt geen opgeld. De hogeropgeleiden wijzen de stelling af, mede omdat nieuwe regelgeving niet zo snel tot stand komt in Nederland. De discussie in deze groep:

Deelnemer 1: “Hahaha, ik zeg ja de stelling klopt, te snel, maar negen van de tien keer zijn het regels die allang bestonden en dan even op de voorgrond treden, en dan scoort er weer iemand, daar gaat het nu om. Niet meer om het regeren van het land.”

Deelnemer 2: “Kan ik niet zeggen, neutraal.”

Deelnemer 3: “Over het algemeen denk ik dat ze niet te snel komen en is het wel doordacht. Ik denk dat het wel aardig gaat.”

Deelnemer 4: “Vind ik ook, denk dat ze niet te snel zijn, er moet wel iets van ernstige aard zijn en dan reageren ze redelijk goed.”

Deelnemer 6: “Ze moeten toch vier jaar de gebruikelijke procedure doorlopen, dus te snel niet.”

Deelnemer 7: “Ze komen te snel met de roep voor nieuwe regels, maar dan lopen ze inderdaad tegen die lamp aan, en dan krijg je weer een bord griesmeelpap. Ze voeren het misschien niet te snel door, maar roepen het wel te snel.”

Deelnemer 8: “Neutraal.”

In deze groep vindt men dat de overheid vooral de bestaande regels moet naleven, maar daar ontbreekt het op dit moment wel eens aan. *“Die regel was er allang, maar de taken waren ingeperkt. Er waren geen inspecteurs die met kennis van zaken aan de slag konden.”* Ook verbaast men zich er over de schade veroorzaakt door vuurwerk, zonder dat de overheid iets doet om dat te voorkomen.

In de groep lageropgeleiden heeft men er eigenlijk geen idee van hoe dit in zijn werk gaat. Ze stellen dat er meestal weinig informatie over wordt gegeven en dat je niet weet hoe het echt in elkaar zit. Een deelnemer merkt daarom op: *“Het is moeilijk om je daarover een mening te vormen.”* Desgevraagd vindt men het terecht dat er regels zijn en kan een incident aanleiding zijn om de regels aan een nader onderzoek te onderwerpen en eventueel nieuwe regels te maken. Zij stellen dat je als overheid de regels moet handhaven en dat je als er een incident is geweest goed onderzoek moet doen naar de oorzaak.

Reacties op verschillende situaties

Door het SCP is een viertal situaties beschreven; in elke groep zijn telkens twee van de vier situaties voorgelegd aan de deelnemers. De lageropgeleiden kregen de situaties DigiD en Bijl-merramp voorgelegd, de hogeropgeleiden de situaties alcoholverbod en elektrische fietsen.

DigiD is een digitale code uitgegeven door de overheid waarmee burgers zich op internet kunnen legitimeren. De overheid vraagt om uw DigiD als u bijvoorbeeld een afspraak wilt maken met het gemeentehuis of uw belastingaangifte indient. Net als bij paspoorten kan het gebeuren dat iemand misbruik maakt van uw DigiD. Dan is er sprake van identiteitsfraude en kunt u slachtoffer worden van criminaliteit of zelf worden verdacht.

Als u denkt aan de veiligheid en risico's van het gebruik van DigiD welke van de volgende vier mogelijkheden komt dan het meest in de buurt van uw mening?

- Mensen zijn zelf verantwoordelijk voor de veiligheid bij het gebruik van DigiD, bijvoorbeeld door hun computer goed te beveiligen, en moeten de gevolgen van eventueel misbruik zelf dragen.
- De overheid moet mensen voorlichten over de risico's van DigiD en de manier waarop DigiD veilig gebruikt kan worden, maar mensen zijn zelf verantwoordelijk voor eventuele schade.
- De overheid moet mensen die DigiD gebruiken verplichten om antivirussoftware op hun computer te installeren en zich te verzekeren tegen schade.
- De overheid is eindverantwoordelijk voor het gebruik van DigiD en moet de veiligheid garanderen. Als er misbruik van wordt gemaakt, is de overheid verantwoordelijk voor eventuele schade.
- Geen voorkeur / ik weet het niet

Op één na kiezen alle lageropgeleide deelnemers voor het vierde antwoord: de overheid is eindverantwoordelijk voor het gebruik van DigiD en moet de veiligheid garanderen. Als er misbruik wordt gemaakt, is de overheid verantwoordelijk voor eventuele schade. De deelnemers stellen namelijk dat de overheid DigiD verplicht stelt en het systeem heeft ontwikkeld. Als burger heb je dat te accepteren maar de overheid zal dan zijn verantwoordelijkheid moeten nemen. Van de burger kun je hooguit verwachten dat die zorgvuldig met zijn wachtwoorden omgaat. Een deel van de reacties:

“Als de overheid wil dat we het gebruiken moeten zij zorgen dat het veilig is. Wachtwoorden ben je zelf verantwoordelijk voor.”

“Ik heb problemen gehad, die komt bij het postkantoor, wordt niet naar huis gebracht. Stel hij komt wel in de bus, iemand verliest hem. Die kan bij alle gegevens!”

“De overheid is verantwoordelijk, die biedt het programma aan.”

“Je wordt verplicht!”

Als het niet verplicht zou zijn dan moet de overheid voldoende voorlichting geven zodat de burger kan inschatten welke risico's hij/zij loopt. Maar volgens een deel van de deelnemers komt de overheid er niet zo eenvoudig mee weg: *“De overheid blijft verantwoordelijk, bedrijf van DigiD bleek zo lek als een mandje, moet je ons dan de schuld geven?”* Ook met een verplichte verzekering tegen schade heeft men moeite, dan vindt men in dit geval onterecht. Natuurlijk kun je van burgers verwachten dat ze met een goed beveiligde computer werken, maar de overheid moet zorgen voor een goed systeem. Als dat mis gaat, dan zal de overheid de gevolgen moeten dragen.

We leven in een hoog-technologische samenleving. Onze deltawerken houden de zee in bedwang, de medische kennis beschermt ons tegen epidemieën en houdt ons jaren langer in leven, met behulp van geavanceerde computersystemen komen miljoenen vliegtuigpassagiers op de plek van bestemming aan. Toch kan er iets misgaan, niet door opzet maar door natuurkrachten of technische storingen. Een van de bekendste voorbeelden uit de Nederlandse geschiedenis is de Bijlmerramp in 1992 waarbij een vliegtuig neerstortte op de Amsterdamse woonwijk de Bijlmermeer. De ramp kostte zeker 43 mensen het leven, de meesten waren wijkbewoners.

Welke van de volgende vier mogelijkheden komt het meest in de buurt van uw mening over dit soort rampen?

- Dat is overmacht. De overheid doet al genoeg om burgers te beschermen tegen zulke incidenten. De overheid hoeft de slachtoffers dan ook geen schadevergoeding te betalen.
- Dat is overmacht. De overheid doet al genoeg om burgers te beschermen tegen zulke incidenten, maar zou de slachtoffers wel een schadevergoeding moeten betalen.
- De overheid moet extra maatregelen nemen om herhaling te voorkomen. Maar omdat een incident nooit valt uit te sluiten, hoeft de overheid de slachtoffers geen schadevergoeding te betalen.
- De overheid heeft haar burgers niet voldoende beschermd, moet de schade van de slachtoffers volledig vergoeden en moet maatregelen treffen om herhaling te voorkomen.
- Geen voorkeur / ik weet het niet

Alle lageropgeleide deelnemers kiezen voor het tweede antwoord: Dat is overmacht. De overheid doet voldoende om burgers te beschermen tegen zulke incidenten, maar zou de slachtoffers wel een schadevergoeding moeten betalen. Eén deelnemer kan geen keuze maken. De deelnemers zijn van mening dat je dit soort incidenten nooit kunt voorkomen, je kunt niet alle risico's in het leven uitbannen. Investeren in reductie van risico's moet ook in het redelijke gebeuren. *“Je kunt veel doen maar nooit 100%. Je probeert zo hoog mogelijk te komen tegen redelijke kosten.”* Maar als er dan toch wat gebeurt, dan moeten de mensen die worden getroffen worden geholpen en hun schade moet worden vergoed. Want de meeste mensen hebben wel een verzekering maar die dekt waarschijnlijk niet alle onkosten. En daar moet de overheid dan in voldoen, met oog voor de noden van de burger:

“Maar je mag wel verwachten dat de overheid de mensen schadeloos stelt. Neem die chloortrein! De overheid is ook akkoord dat die treinen er rijden, de veiligheid, als die er door overmacht niet is dan moet de overheid vooraan staan bij het oplossen.”

“Ze moeten je wel het gevoel geven dat ze er zijn voor je, dat verwacht ik als burger, dat de afhandeling ook dusdanig is dat de mensen weer verder kunnen.”

“Menselijkheid moeten ze laten zien, je kunt niet alle vliegtuigen in de lucht houden, maar help dan mensen waar nodig is.”

Sinds 1 januari 2014 is het verboden om aan jongeren tot 18 jaar alcohol te verkopen. De overheid heeft dit verbod ingesteld omdat alcohol schadelijk is voor de ontwikkeling van de hersenen en andere organen die nog in de groei zijn. De overheid neemt jongeren dus tegen zichzelf in bescherming. Ook is men bang dat alcohol drinken op jonge leeftijd leidt tot problemen met alcoholgebruik op latere leeftijd. Daarnaast speelt alcohol een grote rol bij agressie, geweld en ongelukken in het verkeer en leidt het tot hogere zorgkosten voor de hele samenleving.

Welke van de volgende vier mogelijkheden komt het meest in de buurt van uw mening over deze situatie?

- De overheid zou zich hier helemaal niet mee moeten bemoeien. Jongeren en hun ouders moeten zelf kunnen beslissen of ze alcoholgebruik op jongere leeftijd verantwoord vinden.
- Het zou de eigen verantwoordelijkheid van jongeren en hun ouders moeten zijn om te drinken op jongere leeftijd, maar de overheid moet hen wel goed voorlichten over de mogelijke gezondheidsrisico's.
- Het is goed dat de overheid een verbod op alcoholverkoop aan jongeren heeft ingesteld, want jongeren zijn zelf nog niet in staat om de gevolgen van alcoholgebruik in te schatten.

- Het is goed dat de overheid een verbod op alcoholverkoop aan jongeren heeft ingesteld, want drankmisbruik door jongeren jaagt de samenleving op hoge kosten
- Geen voorkeur / ik weet het niet

De meningen van de hogeropgeleiden over deze situatie zijn verdeeld. Het eerste antwoord wordt door niemand gekozen, maar de andere drie antwoorden worden door respectievelijk twee, twee en drie deelnemers gekozen. Een aantal deelnemers gaf aan dat ze vooral twijfelden tussen het derde en het vierde antwoord. De deelnemers vinden het lastig om met deze situatie om te gaan. Want enerzijds is het de verantwoordelijkheid van ouders om hun kinderen op dit punt goed op te voeden. Aan de andere kant ervaren zij dat jongeren hun eigen weg kiezen en zich hierin niet zo simpel laten opvoeden. *"Je kunt het wel instellen, maar je houdt de jeugd niet van de drank af. Dan kun je beter goed voorlichten."* *"Het is naïef van de regering om te denken dat jongeren niet gaan drinken door dat verbod, dan kun je beter met je kinderen in gesprek gaan."* Maar omdat dit gesprek met jongeren niet altijd lukt, omdat jongeren de gevolgen van alcoholgebruik zelf niet goed kunnen inschatten en omdat de maatschappelijke kosten hoog zijn, vindt de meerderheid van de deelnemers het terecht dat de overheid een verbod op alcohol aan jongeren heeft ingesteld. Direct wordt wel naar voren gebracht dat naleving van dit verbod lastig is en dat jongeren als ze willen altijd aan drank kunnen komen. Men is unaniem van mening dat de overheid in moet zetten op preventie.

Elektrische fietsen zijn in opkomst. Vooral voor ouderen zijn ze een uitkomst. Maar de hogere snelheid van de elektrische fiets is juist voor ouderen ook een risico: daardoor hebben ze een grotere kans om een ongeluk te veroorzaken waarbij ze andere mensen ernstig letsel kunnen toebrengen.

Als u denkt aan de risico's van elektrische fietsen, welke van de volgende vier mogelijkheden komt dan het meest in de buurt van uw mening?

- Mensen die op een elektrische fiets rijden, zijn zelf verantwoordelijk voor schade bij een eventueel ongeluk.
- De overheid moet mensen met een elektrische fiets voorlichten over de risico's en hen wijzen op de mogelijkheid om zich te verzekeren tegen schade aan anderen.
- De overheid moet mensen met een elektrische fiets verplichten om zich te verzekeren tegen schade aan anderen.
- De overheid moet regels opstellen waaraan mensen met een elektrische fiets moeten voldoen, zoals een verplichte verzekering en een verplichte gezondheidskeuring van mensen boven de 70 jaar.
- Geen voorkeur / ik weet het niet

Ook over deze situatie zijn de meningen van de hogeropgeleiden verdeeld. Niemand vindt dat mensen dit risico volledig zelf moeten dragen, de overheid krijgt van alle deelnemers een rol toebedeeld. Maar de mate waarin de overheid zich hier mee mag bemoeien, daarover verschilt men van mening. De deelnemers neigen wat meer naar een minder actieve rol van de overheid dan naar een actieve rol. Vijf van de zeven deelnemers vinden het te ver gaan om een verplichte gezondheidskeuring in te stellen. Maar mensen wijzen op de mogelijkheid om je verzekeren of mensen verplichten zich te verzekeren, dat vindt men voor deze verkeersdeelnemers terecht. Want gebruikers van een e-bike maken deel uit van het verkeer en moeten net zo als de andere verkeersdeelnemers verzekerd zijn. Maar sommige deelnemers denken dat je via de WA al automatisch verzekerd bent tegen schade aan anderen. Dus waarom dan nog een extra verzekering? Men komt er niet goed uit. Een deel van de discussie:

Deelnemer 4: "Ik twijfel nog steeds, is niet iedereen verplicht zich WA te verzekeren? Dan ben je al verplicht je te verzekeren tegen schade aan anderen dus ik twijfel tussen 2 en 3."

Deelnemer 7: "Dat is toch niet verplicht?"

Deelnemer 2: "Ik had de 4^e, omdat in werkelijkheid mensen niet zo verantwoordelijk zijn voor hun eigen acties en leven, dus dan moet je het verplichten. Het is geen gewone fiets, hij gaat heel snel."

Deelnemer 4: "Ik ben het niet met je eens, want we moeten tot ons 67^e doorwerken, en dan mag je vanaf je 70^e niet meer erop rijden zonder keuring en verzekering?"

Deelnemer 1: "Daar ben ik het niet mee eens, het is een verkeersdeelnemer, waarom wel met je brommer, snorfiets, auto wel? Het is een snelvoertuig, geen fiets meer. Het is gemotoriseerd, of het nou met benzine is of elektriciteit maakt niet uit. De scheidslijn moet bij de snelheid liggen, malloten die op de racefiets stappen moeten ook een verzekering hebben vind ik."

De deelnemers hebben duidelijk ook moeite met de aard van de e-bike: is het nou een fiets of is het gemotoriseerd verkeer? En moet dit dan niet ook voor scootmobielberijders gelden?

Kortom. Over het algemeen is men huivering voor een te grote invloed van de overheid op zaken die in de persoonlijke levenssfeer liggen, dat wordt al snel als betutteling ervaren. Maar aan de andere kant vindt men wel dat de samenleving en het individu tegen bepaalde situaties beschermd moeten worden. Als dat niet mogelijk is, dan zal op zijn minst de schade die burgers daarvan ondervinden vergoed moeten worden. Als dat niet via een (verplichte) verzekering kan, dan zal de overheid daarvoor verantwoordelijk moeten zijn.

3.5 Lessen uit de gesprekken

De deelnemers, zowel de lageropgeleide als de hogeropgeleide, vinden het een goede zaak dat de overheid dit soort onderzoek laat uitvoeren. Er is een duidelijke behoefte voelbaar aan een luisterend oor van de overheid. *"Het geeft een inzicht in hoe de samenleving nu over onderwerpen denkt."* Sommige deelnemers vragen zich wel af of de gesprekken wel een afspiegeling vormen van de Nederlandse samenstelling en willen graag weten of er nog meer onderzoek wordt gedaan. De hogeropgeleide deelnemers spreken de wens uit dat er wat met de resultaten van het onderzoek wordt gedaan, *"want als het morgen weer van tafel wordt geveegd ..."*.

Tot slot hebben we iedereen uitgenodigd om het woord te richten tot de overheid. De lageropgeleide deelnemers hebben niet heel uitgesproken wensen of opmerkingen:

Deelnemer 1: "Niks, ik ben wel duidelijk geweest denk ik. Ze moeten meer naar mensen kijken, niet klakkeloos van dingen uit gaan."

Deelnemer 2: "Meer vragen ook, zoals dit, dat ze weten wat er leeft."

Deelnemer 3: "Grappig dat het voor het SCP is, zo wordt onze mening verwoord. De bevolking is toch behoorlijk bezorgd."

Deelnemer 4: "Meer luisteren naar de mens, uiteindelijk moeten wij het met elkaar doen."

Deelnemer 5: "Meer onze mening horen, zorgen dat er meer wordt nageleefd, minder beloften."

Deelnemer 6: "Ik sluit me aan met de overkant."

Deelnemer 7: "Goede info over de wegen en zo, de maximum snelheid, het andere is wat een toestand om Studiefinanciering aan te vragen, en OV kaart, hoe is uw ervaring? Totaal niet goed. Heel lastig."

Deelnemer 8: "Ik stem met iedereen in."

De hogeropgeleide deelnemers zijn wat meer uitgesproken en soms uitgebreid in hun laatste opmerkingen:

Deelnemer 8: "Er is zoveel, maar ook zoveel niet. Er worden tegenwoordig veel onderzoeken gedaan en dan worden die onderzoeken onderzocht. De conclusie van al deze groepen, ben benieuwd wat daar concreet mee gedaan wordt."

Deelnemer 7: "Ik ben geen politici man, maar soms denk ik potverdorie ik zou daar wel eens willen zitten. Als de overheid nou even hakt in al die cluppies en bedrijven en dingen.. is ook met die crisis, er zijn altijd mensen die belang hebben, er zullen zeker 500 semi onderzoek clubs zijn. Mensen zien door de bomen het bos niet meer."

Deelnemer 6: "Ik kom weer bij mijn vakgebied, begin bij de jeugd, faciliteer het onderwijs om het mogelijk te maken, maak de positie van leerkracht weer wat het was, samen met de ouders."

Deelnemer 4: "Wijs mensen op hun eigen verantwoordelijkheid, veel wordt opgelegd, mensen hebben er zelf ook wat in te zeggen, ga uit van de mensen en hun verantwoordelijkheid, en ouders moeten dat overdragen aan kinderen."

Deelnemer 3: "Ik hoop dat dit soort onderzoeken een nieuw inzicht geeft op wat er leeft in de maatschappij. Veel zaken krijgen weinig aandacht, dat dat op deze manier wordt aangepakt."

Deelnemer 2: "Ik vind dat de overheid meer moet besteden aan samenleven, meer stimuleren samen te leven en minder mogelijkheden voor individualisme. De mobieltjes, tv, je zit in je een-tje. Ik weet niet, dat is een bepaalde soort mensheid, de overheid moet iets doen voor de eigen bevolking."

Deelnemer 1: "Als ik in de Eerste of Tweede Kamer zou mogen spreken: minder hufterigheid, kom met wat meer respect en probeer elkaar als voorbeeld te zien en scheld elkaar niet uit."

Zorg en kinderen: de overheid kan hier de eerste levensjaren van de kinderen de ouders meer handvatten geven en meer ondersteunen. Hoe de hele opvoeding gaat naast de metingen is nu geen aandacht voor, geef je hulpverleners andere handvatten en de ouders ook."

4 Conclusies

In het voorgaande zijn de bevindingen in detail terug te lezen, navolgend maken we de balans op van de twee groepsgesprekken die in het kader van het Continu Onderzoek Burgerperspectieven in april 2014 zijn uitgevoerd. Het onderzoek vond plaats in Almere. Er is gesproken met een groep lageropgeleiden (t/m MBO) en een groep hogeropgeleiden (HBO+).

De stand van zaken in de samenleving

- Het merendeel van de deelnemers vindt dat het in de Nederlandse samenleving eerder de verkeerde dan de goede kant uitgaat. Men baseert deze mening vooral op de verharding en individualisering die men waarneemt in de samenleving. Burgers staan niet meer voor elkaar klaar, met gaat vooral uit van eigenbelang, er is een gebrek aan respect voor elkaar en voor elkaars eigendommen, het wordt steeds lastiger om vrijwilligers te vinden en op de werkvloer is er geen begeleiding meer.
- De deelnemers uit Almere hebben de nodige ervaring met grensoverschrijdend gedrag. Men spreekt van bedreigingen, vernielingen, inbraken, hufferig gedrag in het openbaar vervoer. Ze voelen zich daar alleen in staan, er is niemand die op zo'n moment voor ze opkomt. Ook de politie laat op dit punt steken vallen. Een deel van de gesignaleerde problemen heeft te maken met de verschillende normen en waarden binnen een multiculturele samenleving.
- De tweede reden voor de mening over de samenleving zijn de financiële zorgen die men heeft. Allerlei zaken buiten de invloedssfeer van de deelnemers zijn duurder geworden en dit heeft rechtstreeks invloed op hun bestedingsruimte. Men maakt zich zorgen over de manier waarop een deel van de jongeren met geld omgaat, die hebben niet geleerd om dat verantwoord te doen. Ook geven zij aan dat niet iedereen lijkt te beseffen hoe goed we het in Nederland hebben. Veel deelnemers kunnen zich nog slechtere tijden herinneren.
- Tot slot maakt een deel van de deelnemers zich zorgen om allerlei zaken die invloed hebben op hun persoonlijke leven. Zoals veranderingen in het pensioenstelsel, werkloosheid, het gebrek aan balans tussen werk en privéleven, de achteruitgang in de zorg.
- Opvallend is dat twee deelnemers met een niet-Nederlandse achtergrond genuanceerder tegen de Nederlandse samenleving aankijken. Zij vinden dat we het in Nederland vergeleken met hun land van herkomst (Rusland, Marokko) erg goed hebben; niet alleen financieel maar ook bijvoorbeeld wat betreft vrijheid van meningsuiting.
- De economische crisis is in de ogen van de deelnemers over zijn hoogtepunt heen. Men signaleert voorzichtig dat er positieve ontwikkelingen zijn.
- Het optreden van het kabinet wordt gekenschetst als 'veel beloftes maar weinig daden'. Net zoals in het sociale leven gaat men in de politiek uit van eigenbelang en dat maakt dat er weinig concreet beleid wordt gemaakt. Men wijt dit ook aan de samenstelling van het kabinet.
- De deelnemers scharen het doodschieten van twee overvallers van een juwelierszaak onder de noemer noodweer. Zij hebben hier veel begrip voor en vinden het onterecht dat ie-

mand die zich verdedigt vervolgd wordt. Maar illegaal wapenbezit niet meer strafbaar stellen gaat de meeste deelnemers te ver want dat zal leiden tot een ongewenste escalatie van geweld. En daar kan degene die zich verdedigt ook het slachtoffer van worden.

Reacties op stellingen uit het kwantitatieve onderzoek

- De meeste deelnemers vinden dat de vrijheid van meningsuiting in Nederland voldoende wordt beschermd. De recente uitspraken van Wilders vallen onder dit recht van vrijheid van meningsuiting.
- Maar vrijheid van meningsuiting mag niet overgaan in kwetsen. Het is echter niet duidelijk wanneer en voor wie een uiting kwetsend is, sommige bevolkingsgroepen voelen zich ook snel gekwetst. Het gaat de deelnemers vooral te ver als uitingen aanzetten tot haat en verdeeldheid; dat is volgens de deelnemers ook gemakkelijker vast te stellen.

Risico's en verantwoordelijkheden: omgang met risico's en incidenten

- De deelnemers hebben weinig besef van veiligheidsrisico's. Ze denken vooral aan externe gebeurtenissen zoals rampen, ongelukken, oorlogsdreiging en soms aan wat meer persoonlijke risico's. Men lijkt er ook niet echt wakker van te liggen, men neemt het leven zoals het komt en stelt dat je niet alle risico's kunt uitsluiten. Daarbij maakt men geen onderscheid naar risico's die men zelf aangaat en risico's die buiten de eigen invloedssfeer liggen.
- De overheid moet in de ogen van de deelnemers uitgaan van 'beter voorkomen dan genezen'. De overheid moet burgers voorlichten over mogelijke risico's, moet op tijd ingrijpen en moet voldoende geld vrijmaken om incidenten te voorkomen. Maar het besef dat risico's niet voor 100% door de overheid zijn uit te sluiten leeft bij bijna alle deelnemers.
- De deelnemers hebben niet het gevoel dat de overheid te snel met nieuwe regels komt als er een incident is geweest. Ze weten het simpelweg niet of ze nemen aan dat nieuwe regels veel tijd kosten om in te voeren. Het goed naleven en controleren van al bestaande regels lijkt men belangrijker te vinden dan het invoeren van nieuwe regels. En eventueel nieuwe regels moeten pas worden ingevoerd na grondig onderzoek naar de oorzaak of oorzaken.
- De verantwoordelijkheid voor de gevolgen van een risico ligt bij degene die bepaalde zaken verplicht stelt. In het geval van DigiD is dat de overheid, dus dan heeft het geen pas om de burger te verplichten zich te verzekeren. De burger hoort voorzichtig met zijn codes om te gaan, maar mocht het verkeerd gaan, dan zal de overheid de burger schadeloos moeten stellen.
- Bij situaties van overmacht, zoals rampen, verwacht men van de overheid begrip en een helpende hand. Voor schade die in dat geval niet door de verzekering wordt gedekt, zal de overheid een voorziening moeten treffen.
- De overheid mag mensen tegen zichzelf in bescherming nemen, bijvoorbeeld door een alcoholverbod voor jongeren in te stellen. Hoewel de werkelijke verantwoordelijkheid bij de jongeren en hun ouders ligt, blijkt uit de praktijk dat deze hun verantwoordelijkheid niet altijd voldoende nemen en dan mag een overheid regels stellen.
- Over het algemeen is men huiverig voor een te grote invloed van de overheid op zaken die in de persoonlijke levenssfeer liggen. Bijvoorbeeld een verplichte keuring voor berijders van een e-bike wordt als betutteling van de overheid gezien. Men vindt het voldoende dat deze berijders verzekerd zijn tegen eventuele schade die zij aanrichten.

Kortom: Onze gespreksdeelnemers in Almere maken zich – net zoals in vorige gesprekken - vooral zorgen om de gevolgen van de individualisering (verharding, eigenbelang, gebrek aan respect) op verschillende terreinen van de samenleving (het openbare leven, werk, sociale omgeving). De burgers in Almere blijken veel ervaring te hebben met vormen van grensoverschrijdend gedrag. Net zoals in eerdere metingen stelt men dat de multiculturele samenleving daar deels debet aan is. Wat in de gesprekken in Almere echter opvalt, is dat daarbij expliciet naar de Marokkaanse Nederlanders wordt verwezen. Is dit veroorzaakt door een aantal recente gebeurtenissen die veel publiciteit hebben gekregen, door de oproep van Wilders of is het een bevinding die inherent is aan Almere? Het merendeel van de deelnemers vindt dat de financiële crisis over het hoogtepunt heen is, maar dat wil niet zeggen dat daarmee de individuele financiële zorgen voorbij zijn. Men ziet nog veel veranderingen op zich af komen, die gevolgen zullen hebben voor de eigen situatie.

Bijlage 1 Uitnodigingsbrief

UITNODIGING VOOR DEELNAME ONDERZOEK

We zijn op zoek naar mensen die mee willen praten over onderwerpen die alle Nederlanders aangaan.

Veldkamp Marktonderzoek – een zusterbedrijf van TNS NIPO – voert binnenkort onderzoek uit over de stand van zaken in de Nederlandse samenleving. We doen dit onderzoek in opdracht van een niet commerciële, onafhankelijke instelling.

We willen u vragen of u mee wilt doen aan dit onderzoek en op die manier invloed uit te oefenen op het te voeren beleid. Concreet gaat het om het volgende:

- Deelname aan een groepsgesprek van twee uur.
- Het gesprek staat gepland op **donderdag 24 april** a.s. Start om xxx uur.
- Het gesprek wordt geleid door een van onze onderzoekers; u zult samen met zeven andere deelnemers van gedachten wisselen over dit onderwerp.
- Het onderzoek vindt plaats op een centrale locatie in Almere, in de buurt van een NS station.
- Tijdens het gesprek worden video-opnames gemaakt, alleen voor intern gebruik.
- Voor deelname ontvangt u een financiële vergoeding van xxx euro.
- Vanzelfsprekend wordt de door u verstrekte informatie strikt vertrouwelijk behandeld. Uw naam en verdere gegevens worden niet verder bekend gemaakt.

Hoe reageren?

Graag willen we weten of we op u kunnen rekenen. Wilt u meedoen, vul dan onderstaande gegevens in en stuur deze alstublieft zo snel mogelijk terug naar Ineke Genee via i.genee@veldkamp.net. Aangezien het onderzoek binnen afzienbare tijd plaatsvindt, willen we u vragen om voor 11 april te reageren.

Ja, ik wil meedoen en mijn gegevens zijn:

- Respondentnummer:
- Naam en achternaam:
- Hoogst *voltooide* opleiding:
- Leeftijd:
- Adres:
- Telefoonnummer(s):
- Wat is/was uw beroep?
- Heeft u op dit moment betaald werk?
- Indien geen werk; wat is uw situatie?
- Bent u getrouwd of samenwonend?
 - Ja
 - Nee
- Heeft u kinderen? Zo ja, hoe oud zijn uw kinderen?
- Op welke politieke partij zou u stemmen als er nu landelijke verkiezingen zouden zijn?

Alvast hartelijk dank voor het invullen van uw gegevens, ik kijk uit naar de reacties. Mocht u meer willen weten over het onderzoek, dan kunt u ons ook bereiken via telefoonnummer 020 – 5225 999. U kunt dan vragen naar Ineke Genee of Yolanda Schothorst.

Met vriendelijke groeten,

Ineke Genee

i.genee@veldkamp.net

Indien we veel aanmeldingen krijgen dan kunnen we niet iedereen uitnodigen. Mocht u op

18 april niets van ons hebben gehoord, dan kunt u ervan uitgaan dat we voldoende mensen hebben kunnen benaderen. We willen u dan in ieder geval wel hartelijk danken voor uw bereidheid te reageren op dit verzoek.

Bijlage 2 Overzicht deelnemers

RESPONDENTENOVERZICHT

P5993

| Donderdag 24 april 2014 |
16.30 – 18.30 uur

Almere

M/V	LFT.	OPLEIDING	BEROEP / BEZIGHEDEN	PARTIJ
M	50	LTS	Machinist bij de Spoorwegen	D66
M	66	MBO	50% pensioen / 50% storingsmonteur	50plus
V	33	MBO	Huisvrouw	Geen idee
V	43	MAVO	Bijstand	Geen idee
V	50	MEAO	Managementassistent	VVD
M	30	MAVO	Proces operator spuitbussen	PVDD
V	26	MBO	Juridisch secretaresse	SP
M	21	MBO	3 ^e jaars MBO student	PVV

RESPONDENTENOVERZICHT

P5993

| Donderdag 24 april 2014 |
19.00 – 21.00 uur

Almere

M/V	LFT.	OPLEIDING	BEROEP / BEZIGHEDEN	PARTIJ
M	21	WO	Student met bijbaan	SP
M	31	HBO+	Adjunct directeur school	VVD
M	51	HBO	Technisch trainer	PVDA
M	64	HBO	Prepensioen / financieel advieswerk	VVD
V	44	HBO	Sociotherapeut	D66
V	57	HBO	Arbeidstrainer TBS	SP
V	61	HBO	Werkzoekend manager	PVV

Bijlage 3 Gesprekspuntenlijst

CHECKLIST BURGERPERSPECTIEVEN 24 APRIL 2014

A. Introductie en kennismaking (15 minuten)

- Welkom heten bij Veldkamp
- Opdrachtgever: het Sociaal en Cultureel Planbureau
- Thema: De stand van zaken in onze samenleving. Wat gaat er goed, wat gaat er minder goed? Wat verwachten we van de politiek?
- Spelregels:
 - Het gaat om meningen, dat betekent dat er geen goede of foute antwoorden zijn. Verzoek om vrijuit te spreken.
 - Verzoek om mobiele telefoons uit te zetten.
 - Opname, meekijken en anonimiteitwaarborg.
- We beginnen met voorstelronde: naam, leeftijd, bezigheden, gezinssituatie.

B. De stand van de samenleving (40 minuten)

- Hoe vindt u dat het gaat in de Nederlandse samenleving? Gaan we de goede of de verkeerde kant uit? U kunt dit laten zien met de kaart: grijs = verkeerde kant, wit = goede kant.
- Voor degenen met grijze kaart: kom eens met argumenten voor uw mening. Waarom vindt u dat het de verkeerde kant op gaat? Waarmee vergelijkt u het dan? En sinds wanneer gaat het de verkeerde kant op?
- Waar baseert u uw mening op (eigen ervaringen, mensen om u heen, media)?
- Voor degenen met witte kaart: wat vindt u van hun argumenten? Overtuigen deze argumenten u?
- Voor degenen met witte kaart: welke argumenten zijn er voor uw mening? Waarom vindt u dat het de goede kant op gaat? Waarmee vergelijkt u het dan? En sinds wanneer gaat het de goede kant op?
- Waar baseert u uw mening op (eigen ervaringen, mensen om u heen, media)?
- Voor degenen met grijze kaart: wat vindt u van hun argumenten? Overtuigen deze argumenten u?
- In hoeverre maakt u de negatieve zaken die u noemt zelf mee? Of zijn dit dingen die anderen overkomen?
- *INT: indien nog niet genoemd:* Hoe vindt u dat het met de Nederlandse economie gaat? Stemt de economie u positiever of negatiever? In hoeverre heeft dat invloed op uw oordeel over de Nederlandse samenleving?
- Even in het algemeen gesproken: hoe doet het kabinet het, wat vindt u van het kabinet? Wat doen ze bijvoorbeeld goed, wat doen ze minder goed?
- *INT: indien nog niet genoemd:* Wat vindt u van het doodschieten van de twee overvallers in de juwelierszaak? Hoe kijkt u daar tegen aan?
- Onder welke noemer valt dat: noodweer of eigenrichting?
- Hebben burgers het recht om het recht in eigen handen te nemen? Waarom wel, waarom niet?
- *Stelling: Je kunt er niet op vertrouwen dat de overheid ons beschermt als het nodig is.* Wat vindt u van deze stelling? Als dat zo is, moet je dan als burger zelf actie ondernemen?
- Teeven heeft ooit gezegd dat het een beroepsrisico van overvallers is. Wat vindt u daarvan?
- Stel dat we allemaal illegaal een wapen aanschaffen om ons te verdedigen: wat vindt u daarvan? Moet illegaal wapenbezit volgens u strafbaar zijn?

C. verdieping deel 1 (10 minuten)

INT: deel invulformulier 1 uit.

- Wilt u van deze twee uitspraken aangeven in hoeverre u het er mee eens of oneens bent? *INT: inventariseer antwoorden op flipover en bespreek vervolgens in de groep*
- Stelling 1: *De vrijheid van meningsuiting moet krachtiger worden beschermd in ons land.* Waarom heeft u het zo ingevuld? Waarom voorstander, waarom tegenstander? Waar blijkt dat uit?
- Stelling 2: *De vrijheid van meningsuiting mag niet zover gaan dat mensen worden gekwetst.* Waarom heeft u het zo ingevuld? Waarom voorstander, waarom tegenstander? Waar blijkt dat uit? Wat mag je wel, wat mag je niet zeggen? Waar ligt de grens?
- Wat vindt u bijvoorbeeld van de opmerkingen van Wilders over minder Marokkanen? Valt dat onder de vrijheid van meningsuiting? Of ga je daarmee de kant van kwetsen op?
- Is het een reden om juist wel of niet op de PVV te stemmen?
- Wat vindt u van de reacties van andere politici op de opmerkingen van Wilders?

Deel D. Verdieping deel 2: Risico's en verantwoordelijkheden (45 minuten)

We willen wat verder met u ingaan op veiligheidsrisico's en hoe we daar in Nederland mee omgaan. Onder veiligheidsrisico's verstaan wij het risico op gebeurtenissen die tot lichamelijke en materiele schade kunnen leiden. Het gaat niet om de gevolgen van criminaliteit! Maar bijvoorbeeld om een dijkdoorbraak. Of om besmet voedsel.

Kennis over en houding ten opzichte van risico's

- Welke veiligheidsrisico's loopt u in uw eigen leven? Waar denkt u aan? En wat nog meer? Welke veiligheidsrisico's zijn er verder nog in Nederland? *INT: inventariseer op flipover*
- Over welke van deze risico's maakt u zich zorgen? En over welke niet? Waar hangen uw eventuele zorgen mee samen?
- Stelling: *Risico's horen bij het leven, daar lig ik niet van wakker.* Wat vindt u van deze stelling? Hoe gaat u met risico's om?
- Houdt u bij het nemen van beslissingen of bij het ondernemen van activiteiten rekening met bepaalde risico's? Hoe werkt dat in de praktijk?
- Wanneer is een risico voor u aanvaardbaar? Wat accepteert u wel, wat accepteert u niet? Waarom is dat voor u zo?
- Maakt het uit of een risico vrijwillig is? Of dat het u door handelen van anderen overkomt? En maakt het dan uit of het door medeburgers komt of door de overheid?
- Maakt het uit of er alternatieven zijn?

Omgang van de overheid met risico's

- Hoe gaat de overheid in uw ogen om met risico's? Hoe zou u de omgang van de overheid karakteriseren? Welke woorden zijn daarop van toepassing? Waarom vindt u dat?
- Wat verwacht u van de overheid als het om dit soort risico's gaat? Wat moet de overheid doen? Hoe ver moet de overheid gaan? Moet de overheid zich richten op preventie? Of op schadevergoeding?
- Moet de overheid mensen tegen zich zelf beschermen? Welke groepen wel, welke groepen niet? Om wat voor een soort risico's gaat het dan bijvoorbeeld?

- Wilt u aangeven in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende uitspraak? *INT: deel uitspraak 2 uit en inventariseer daarna antwoorden op flipover.*
- Uitspraak: *de overheid maakt te snel nieuwe regels als zich een incident met lichamelijke of materiele schade heeft voorgedaan.* Maakt de overheid wel of niet te snel nieuwe regels? Waar blijkt dat uit? Waarom doet de overheid dat volgens u?
- Wat vindt u ervan als de overheid nieuwe regels maakt na een incident? Wat zijn de voordelen van nieuwe regels? Wat zijn de nadelen van nieuwe regels?
- Hoe zou u reageren als u bestuurder was? Hoe zou u dat aanpakken?

Specifieke cases:

- *INT: geef casus 1: DigiD/alcoholverbod* Wilt u dit even doorlezen en daarna 1 antwoord kiezen. Welke antwoord heeft u gegeven? Waarom dit antwoord?
- Wat moet voorop staan als we het over de acceptatie van dit risico hebben? Moet de veiligheid hierbij voorop staan? Of zijn er ook andere waarden van belang? Zo ja, welke dan? Zijn die waarden tegenstrijdig?
- Wie moet voor dit risico de verantwoordelijkheid nemen?
- Hoe moet de overheid met dit risico omgaan?
- Hoe kijkt u tegen schadevergoeding aan?
- Hoe kijkt u tegen preventie aan?
- Wat vindt u belangrijker: preventie of schadevergoeding? Moet je in dit geval het geld vooraf of achteraf uitgeven?
- *INT: geef casus 2: rampen/elektrische fietsen* Wilt u dit even doorlezen en daarna 1 antwoord kiezen. Welke antwoord heeft u gegeven? Waarom dit antwoord?
- Wat moet voorop staan als we het over de acceptatie van dit risico hebben? Moet de veiligheid hierbij voorop staan? Of zijn er ook andere waarden van belang? Zo ja, welke dan? Zijn die waarden tegenstrijdig?
- Wie moet voor dit risico de verantwoordelijkheid nemen?
- Hoe moet de overheid met dit risico omgaan?
- Hoe kijkt u tegen preventie aan?
- Hoe kijkt u tegen schadevergoeding aan?
- Wat vindt u belangrijker: preventie of schadevergoeding? Moet je in dit geval het geld vooraf of achteraf uitgeven?

Eindoordeel

- Hoe vindt u nou al met al dat de overheid met veiligheidsrisico's om moet gaan? Wat zou u de beste aanpak vinden?
- Bent u in de loop van het gesprek anders over dit onderwerp gaan denken? Hoe komt dat?

Deel E. Tot slot (5 minuten)

- Wat vindt u ervan dat de overheid dit soort onderzoek laat uitvoeren? Wat maakt u daaruit op?
- Wat moet de overheid hier nu mee, wat moet ze zich vooral aantrekken?
- Zijn er nog dingen niet aan de orde geweest, maar die u wel belangrijk vindt om te noemen?
- Vragen uit de meekijkruimte? *Dank voor de medewerking.*